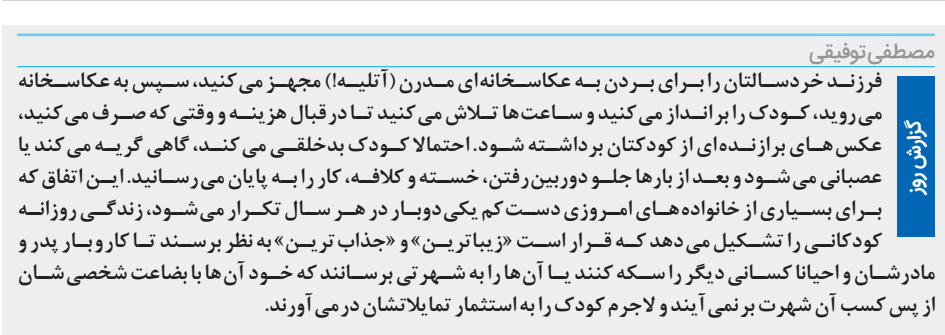

روایت کمتر شنیده شده «شهرآرا» درباره کودکان کار مدرن

که پیوسته آسیب می بینند و صدایشان به هیچ جانی‌رسد

بر دگان کوچک دهکده جهانی

مصطفی توفیقی

فرزند خردسالتان را برای بردن به عکاسخانه‌ای مدرن (آتلیه‌ا) مجهز می کنید، سپس به عکاسخانه می روید، کودک را بر انداز می کنید و ساعت ها تلاش می کنید تا در قبال هزینسه و وقتی که صرف می کنید، عکس های برازنده‌ای از کودکتان برداشته شود.۱ احتمالاً کودک بدخلقی می کند، گاهی گریه می کند یا عصبانی می شود و بعد از بارها جلو دوربین رفتن، خسته و کلافه، کار را به پایان می رسانید.۲ این اتفاق که برای بسیاری از خانواده‌های امروزی دست کم یکی دوبار در هر سال تکرار می شود، زندگی روزانه کودکانی را تشکیل می دهد که قرار است «زیباترین» و «جذاب ترین» به نظر برسند تا کاروبار پدر و مادرشان و احیاناً کسانی دیگر را سکه کنند یا آن ها را به شهرتی برسانند که خود آن ها با بضاعت شخصیشان از پس کسب آن شهرت بر نمی آیند و لاجرم کودک را به استثمار تمايلاتشان در می آورند.

● سیرک انسانی در قفس های شیشه‌ای

ماجرا به همین جا ختم نمی شود. کودکی با بدن سیبکس پک‌دار هشت تکه! کودکانی با تقلید مبالغه آمیز طرز رفتار افراد بالغ، کودکانی که تانیمه شب به لایوهای کاسبان روح و تشنان رونق می دهند، کودکانی که باید خلاف اقتضای مراحل رشدشان، چیزهایی یاد بگیرند برای جذاب‌تربودن... و ما، که برای سرگرمی خودمان، مشتری سیرک انسانی کسانی می شویم که از کودکان، جانوران بازیگوش و پر تحرکی می سازند که در قفس شبکه‌های اینترنتی، با بازی‌های بهتر، پاداش بیشتری می گیرند. این خلاصه‌ای است از روز و روزگار «کودکان کار اینترنتی» که اگر چه در شبکه‌های مجازی به حراج نگاه‌ها گذاشته می شوند، اما نه کارشان مجازی است و نه بی‌خواهی‌ها ورنج‌هایشان. این گزارش نگاهی دارد به آنچه بر سر کودکان کار مدرن می آید.

● کودکان آسیب‌دیده، بزرگسالان جامعه‌گریز

«کودکان کار مدرن، کودکان اینترنتی کار، کودکان کار جدید، هر اسمی روی این پدیده بگذاریم تا خطایی را که در متن آن می گذرد، به حاشیه ببریم، چیزی از وقاحت اجتماعی این پدیده اجتماعی کاسته نمی شود.» مینو خلیقی، روان شناس، در پاسخ به این سؤال شهرآرا که چه نامی می‌توان روی این پدیده گذاشت، چنین پاسخ می‌دهد و سپس ادامه می‌دهد: «بیشتر تعاریفی که می‌توان از کار کودک و کودکان کار ارائه داد، با آنچه بر سر کودکان کار اینترنتی می‌گذرد، تطبیق می‌دند، وقتی از کودکان کار حرف می‌زنیم منظورمان هر نوع بهره‌کشی از کودکان است که اقتضای سن آن‌ها و شرایط روحی و جسمی‌شان، نه کار کردن مستمر، بلکه بازی و آموزش و رشد متناسب با مرحله رشد خود است.» به عقیده این روان شناس آموزش، «تجربه‌های محدود

کار تا آنجا که تجربه‌ای در خدمت رشد مرحله به مرحله کودک قرار می‌گیرد نه تنها آسیب‌زننده نیست، بلکه می‌تواند به رشد یادگیری کودک هم کمک کند، اما آنچه از استفاده کودکان در محیط مجازی برمی‌آید، چنین تجربه‌هایی را در اختیار کودک قرار نمی‌دهد، بلکه از هر جهت که نگاه کنیم، جسم و روح آن‌ها را در معرض آسیب قرار می‌دهد.» خلیقی با اشاره به برخی از آسیب‌هایی که این پدیده می‌تواند برای کودکان به همراه داشته باشد، ادامه می‌دهد: «این نوع استفاده از کودکان در چندجا آثار سوء جدی خود را نشان می‌دهد، وقتی کودک را در قفس شیشه‌ای اینترنت می‌نشانیم و برای او کارها و شخصیتی تعریف می‌کنیم، درواقع پیش از آنکه او نقش واقعی و مناسب خود را در جامعه پیدا کند، با برچسب‌زنی به شخصیت او و تعریف شخصیتی کاذب برای کودک، در مراحل رشد شخصیت او دست‌کاری می‌کنیم و این دست‌کاری در طبیعت انسانی کودک بالاخره آسیبش را در جایی نشان می‌دهد. چند نفر از ما در بزرگسالی همان چیزی شده‌ایم که خواست اطرافیانمان بوده است؟ حالا تصور کنید اطرافیان این کودکان در محیط فیزیکی و مجازی را که از هر قشر و مخاطبی هستند و لزوماً هم خیرخواه کودک نیستند، بیست سال دیگر این فرد به آنچه در کودکی بر او گذشته چطور نگاه می‌کند؟ فرض کنید بخش مهمی از کودکی یا نوجوانی یک فرد به معرفي و شهرت اجتماعی او به‌عنوان یک مدل یا رقصنده گذشته، اما در مرحله تصمیم‌گیری برای زندگی‌اش تمایل دارد مسیری را برود که این نوع شهرت برای او حسن شهرت به حساب نمی‌آید (یا برعکس همین توصیف، ببینید که چه بر روح آن انسان می‌رود. درواقع هیچ‌کسی دوست ندارد بدون اختیار و تسلط بر اوضاع، وجوه شخصی زندگی‌اش ولو

زندگی‌اش در دوران کودکی در معرض قضاوت عموم قرار بگیرد و برخی از آنچه از زندگی این کودکان در شبکه‌های اجتماعی در معرض دید همگان قرار می‌گیرد، صددردنقض حریم شخصی آن‌هاست که عوارض روانی آن در بلندمدت، خواب را بروز می‌دهد و به‌ویژه روزی که دیگر جذابیت فعلی را برای مشهور و محبوب‌شدن نداشته باشند، آن‌ها را منزوی و جامعه‌گریز می‌کند.»

● کودکان کار مدرن، صدهای محبوس

اگر شما ولو یک‌بار در فضای شبکه‌های اجتماعی گشته باشید، تعداد زیادی از کودکانی را دیده‌اید که خلاف اقتضای سنشان، در محیطی اجتماعی که مخصوص بزرگسالان است خودنمایی می‌کنند. تعداد دفعاتی که در محیط مجازی با کودکان کار جدید مواجه می‌شوید، بارها بیشتر از مواجه‌شدن با کودکان کار در خیابان‌ها و سرچهارراه‌هاست، اما چرا کمتر برای این کودکان دل می‌سوزانیم؟ جواب آینه زربیانفان، جامعه‌شناس، به این مسئله چنین است: «دو دلیل عمده پشت این قضیه است. اول اینکه بخشی از کار این کودکان در پشت صحنه می‌گذرد، جایی که لباس و ژست و حتی گریم و میکاپ آن‌ها تست می‌شود و در قبال حفظ این شرایط ایده‌آل است که کودکان توسط دست‌های پشت پرده‌ای که آن‌ها را هدایت می‌کنند تشویق می‌شوند و جایزه می‌گیرند. از سوی دیگر، سرعت انتقال مطالب در شبکه‌های اجتماعی، اگرچه طیف گسترده‌تری از اخبار را در اختیار مخاطبان قرار می‌دهد، به‌دلیل همین سرعت، افراد جامعه مجازی را سطحی و گذرا با می‌آورد. بیشتر ما اصلاً توجه‌سواس استفاده و استثمار که پشت این بازی‌گردانی‌هاست نمی‌شویم، اما

● انجمن علمی حقوق کودک که به‌تازگی در مشهد

راه‌اندازی شده، وابسته به کدام سازمان و نهاد است؟

دفتر اصلی این‌ انجمن که یک مجموعه مردم‌نهاد و خصوصی است، سال ۱۳۹۸ توسط دکتر محمود عباسی در تهران راه‌اندازی شد و اعضای مؤسس آن، همگی از استادان دانشگاهی هستند که در حوزه حقوق کودک فعالیت می‌کنند. البته این انجمن مختص تهران نیست و در این مدت کوتاه موفق شده است دفاتر دیگری را در بیش از ۱۷ مرکز استان راه‌اندازی کند.

دکتر عباسی معاون حقوق بشر و امور بین‌الملل وزیر دادگستری و دبیر مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک ایران است. این کنوانسیون یک مرجع جهانی است که سال ۱۹۸۹ در سازمان ملل تصویب شده و بیشترین تعداد کشورهای دنیا به آن پیوسته‌اند که هیچ کنوانسیونی تا این حد اقبال نداشته است. ایران هم در سال ۱۳۷۲ به این کنوانسیون پیوسته است. بر این اساس سازمان ملل از کسانی که در این کنوانسیون حضور دارند، می‌خواهد گزارش‌هایی درباره نحوه اجرای قوانین کودک و تلاش‌های صورت گرفته ارائه کنند.

● چه نیازی است به اینکه کلینیک مخصوص به کودک وجود داشته باشد؟ مگر چه مشکلاتی درباره این افراد در

جامعه و دستگاه قضا وجود دارد؟

پاسخ سؤال شما دو بخش دارد. یکی اینکه حقوق کودک، حقوق بشر، حقوق زنان یا محیط زیست، تنها با کار دولتی به فرجام نمی‌رسد و باید ساختارها و تشکیلاتی با حمایت مردمی در کنار آن حضور داشته باشد. بخش دوم پاسخ این است که کودکان هم به‌دلیل آینده‌ساز بودن در سرنوشت کشور و هم اینکه قادر به دفاع از حقوق خود نیستند، نیاز به هدایت و حمایت دیگران دارند. آنان حتی نمی‌دانند از چه حقوقی برخوردارند. در حالی که نهادهای متولی آموزش حقوقی حمایت از این قشر زیاد نیست، گروه‌ها و افراد اندکی در قالب خیریه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد به فعالیت‌هایی همچون رفع مشکلات کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست یا تهیه خوراک و پوشاک می‌پردازند اما در حوزه شناخت قوانین به خود کودکان، والدین آن‌ها، مربیان مهد، معلمان مدرسه و همه اقشار، مراکز خاصی وجود ندارد.

● شما به‌عنوان یک پژوهشگر مدت‌ها پیش از برعهده‌گرفتن ریاست این انجمن، در حوزه کودک فعالیت داشته‌اید. باتوجه به شناخت گذشته خود و جایگاهی که این روزها دارید، بزرگ‌ترین مشکلات و آسیب‌های حقوقی کودکان در خانواده و جامعه ما چیست؟

چند موضوع مهم در جامعه وجود دارد که آسیب جدی به سلامت جسم و روان کودکان وارد می‌کند. براساس آمارهای سازمان بهزیستی یافته‌های شخصی می‌گویم که اعتیاد، مهم‌ترین عامل بدسرپرستی کودکان است. اعتیاد عامل اصلی آسیب‌های فراوان به کودکان کشور ماست؛ از معنادشدن کودک گرفته تا ضرب‌و شتم‌ا سوی

والدین معناد و بی‌خانمان و بی‌سرپرست‌شدن کودک. فروش موادمخدر توسط کودکان و بسیاری آسیب‌های دیگر را هم به این فهرست بیافزایید.

چالش بزرگ دیگر ما در این روزها مشکلات آموزشی است که از حقوق اولیه کودکان به شمار می‌رود. وقتی آمارها نشان می‌دهد ۲۰ تا ۳۰ درصد کودکان به‌دلیل نداشتن تلفن همراه، اینترنت و نداشتن آنتن‌دهی خطوط در ایام کرونا از آموزش محروم بوده‌اند، یعنی فاقه‌ای در قرن بیستم. برای نمونه در این مدت کودکان معلول نتوانستند در خانه درس بخوانند، زیرا بدون مربی و معلم چنین امکانی برایشان فراهم نبود. همچنین حضور کودکان در دنیای مجازی و درمعرض تصاویر نامناسب قرار گرفتن و آسیب‌های روحی ناشی از آن، از مسائل مهم و نگران‌کننده است؛ این‌ها ساده‌ترین موارد بودند. همچنین خشونت‌ها، خودکشی‌ها، ازواج در سن کمتر از ۱۸ سال و بسیاری موارد دیگر در فضای وجود دارد که رفع آسیب‌های آن‌ها به تلاش زیادی نیاز دارد.

● چند سازمان و نهاد مسئول پیگیری حقوق کودکان هستند؟

ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان که ۳۳ار دیهشت سال جاری تصویب و ابلاغ شد، شامل وظایف و شرح دستورات به هشت سازمان و نهاد بود که آن‌ها را ملزم می‌کرد در کنار قوه قضائیه و دادگستری دستورالعمل‌ها را رعایت کنند. سازمان بهزیستی، نیروی انتظامی، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، وزارت کشور، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت آموزش‌وپرورش و سازمان صداوسیما، سازمان‌هایی هستند که در این قانون از آن‌ها نام برده شده‌است. درعین حال شهرداری و دهیاری‌ها نیز در کنار سازمان بهزیستی موظف به همکاری‌های لازم هستند. البته موضوع کودکان که بخش مهمی از افراد جامعه هستند، به دستگاه‌های دیگر هم مربوط است و براساس این قانون، همه نهادهای حاکمیتی موظف به همکاری با این سازمان‌ها هستند.

● حالا که بحث حقوقی است، تعریف حقوق کودک از دیدگاه قانون را هم بفرمایید.

حقوق کودک شاخه‌ای از علم حقوق است که به مباحث حقوقی کودکان کمتر از ۱۸ سال می‌پردازد. این موارد می‌تواند در بحث مدنی باشد مثل حضانت، ولایت، خارج شدن از کشور، روش و مرجع تأمین هزینه‌های زندگی، حق آموزش، حق رأی و مواردی از این دست. درباره مباحث کیفری هم موضوعاتی همچون جرائمی که علیه کودک اتفاق می‌افتد مثل خشونت جسمی و جنسی یا در صورتی که کودک جرمی را مرتکب شده باشد و روش اجرای حکم و... بررسی می‌شود. در یک جمله مجموعه‌ای از مسائل حقوقی و کیفری است که

نگاه ویژه آن، حقوق کودک و منافع او در خانواده و جامعه است.

● مخاطب انجمن شما به‌طور مشخص چه کسانی هستند؟ یعنی به چه روش‌هایی قرار است به ترویج حقوق کودک کمک کنید؟

برخلاف دیگر نهادهای مردمی که از همه افراد تشکیل می‌شود، اسود، اسب شکل‌گیری نهاد ما با حضور دانشگاهیان است و برنامه‌ها هم علمی هستند؛ بنابراین اولین مخاطبانمان دانشجویان و دانشگاهیان هستند. اهداف نیز بیشتر علمی، آموزشی و پژوهشی است و ابتدا باید حقوق‌دانان آینده خود را با حقوق کودک آشنا کنیم. متأسفانه برخلاف بسیاری از کشورها ما هنوز در دانشکده‌ها رشته حقوق کودک نداریم. ما در حوزه دانشگاهی و پژوهشی با کمبود مواجهیم. پس ابتدا توجه و تلنگر را به دانشجویان و استادان می‌زنیم، سپس با کمک آنان به‌سراغ شهروندان و مسئولان می‌رویم که به آنان خدمت‌رسانی کنیم.

ارائه خدمات نیز با تأکید بر گروه‌های آسیب‌پذیر و تا حد امکان رایگان خواهد بود؛ از مشاوره‌ها گرفته تا جلسات آموزشی، نشست، همایش و... در بخش مسئولان هم سعی می‌کنیم نهاد مسئولیتی و پیشنهاددهنده باشیم. یکی از اهداف ما آموزش افراد داوطلب است تا آنان را برای کار در حوزه کودک آماده کنیم. عملکرد ما از دانشگاه آغاز شده و به مردم و مسئولان ختم می‌شود.

● حدود ۶۰هزار بازگشایی رسمی دفتر نمایندگی استان می‌گذرد. در این مدت چه تعداد مراجع داشته‌اید؟ شهروندان چگونه با این انجمن ارتباط بگیرند؟

ازآنجاکه ما یک انجمن مردم‌نهاد هستیم، مکانی که دراختیارمان قرار داده شده، در فرهنگ‌سرای «کودک و آینده» در بوسنان کوهستانی است. با اینکه چندماه از بازگشایی دفتر مشهد می‌گذرد، به‌دلیل فراگیری کرونا و تعطیلی مرکز، مراجعه‌کننده‌ای نداریم و مشاوره‌های خود را در داسراو مراکزی که شهروندان حضور دارند، متمرکز کرده‌ایم. برای معرفی مرکز و جذب وکلان‌روان‌شناسان و کارشناسان این حوزه هم در ماه‌های آینده فعالیت خواهیم کرد.

● انجمن علمی حقوق کودک شاخه خراسان برای ادامه فعالیت و اثرگذاری بیشتر نیازمند همکاری چه افرادی است؟ نیازمهم ما حضور کارشناسان و متخصصان است. من ازطریق شهرآرا از همه وکلان کارشناسان رشته‌های روان‌شناسی، مشاوره خانواده، جامعه‌شناسان و همه رشته‌های مرتبط با کودک درخواست می‌کنم با ما همکاری کنند. ما نیازمند همه افرادی هستیم که در حوزه کودک توان مشاوره، جامعه‌شناسی، ارائه پیشنهاد و تولید محتوا در شبکه‌های مجازی را داشته باشند. صفحه اینستاگرام ما به نشانی Childrights.clinic_msh @، شماره تماس انجمن Childright_Mashhad @ و شماره تماس انجمن ۰۹۰۴۴۲۸۰۹۰ در اختیار علاقه‌مندان و متقاضیان است.

